

Ilze Valaine jau bierneībā sapņova par iergelem

Ilze Valaine kotru svātdīni pavoda pi Preiļu katūļu bazneicys iergelem.

Iergeļņikam jōpōrvolda iergeļu registri i nūts trejōs linejkūpōs

Egita Terēze Jonāne

Ilze Valaine ir Preiļu katūļu draudzis iergeļņeica (senōkais latgališu vōrds – varganiste). Sarunā «Vietējai Latgales Avīzei» Ilze atsacerēja, ka jau bierneībā kūpā ar mamu kōpe iz korim (vīta, kur stōv kūra dzidōtōji) i idūmovuse, ka varātu koč kod spēlēt iz jom. Iergeļņiks bazneicā i strōdoj, i kolpoj, uzskota Ilze.

Kai tu klivi par iergeļņeicu?

– Tys nūtika ļūti organiski. Cik es sevi atcerūs, tod jau nu agrys bierneibys asu vasta iz bazneicu (munejō ir Jōsmuižys katūļu draudze Aizkalnis pogostā), mama vysu myužu ir gōjuse i kolpovuse bazneicā, nu 13 godu dzidōva bazneicys kūri, bet nu 18 godu vacuma beja Jōsmuižys draudzis komitejys prišksādātōja, i taida jei skaitās leidz pat šai dīnai.

Munai vacaimōtei mōsa Ksavereja pyrms kara aizgōja Nabadzeigō Bārna Jezus kongregacejis klūsterī i dzeivōja Kinderheimā (natōļi nu Āhenis Vōcejā). Rakstojom vīna ūtrai viestulis latgaliski, tūreiz es beju veļ bārns, bet kai protu, tai raksteju. Mōsa Ksavereja syuteja dažaidys biļdeitis, tūstorp ar muzykys instrumentim. Munai vacaimōtei beja veļ vīna mōsa, kas dzeivova Reigā, jei arī beja ļūti ticeiga, kolpova Jēkaba katedralē (šyva oltora drēbis, kūpe bazneicu). Jei kaidu vokoru aizvede mani iz Jēkaba katedrali (veļ mož nabeju i padsmiteica) i saceja: «Es tevi uzvesšu augšā pi iergelem.» Dīvkolpōjums beja jau beidzīs, i beja breiva pīēja iergelem. Taņte izvede mani augšā, i tur iz tuo balkoneņa es dūmovu – asu dziediejuse, kai iergelis skaņ, bet kai byutu tod, ja es juos spalātu poša?

Pagōja veļ kaidis laiks.

«Kod maņ beja 12 godi, apsādu pi iergelem pyrmū reizi, i tys nabeja ni Aizkalņi, ni Preiļūs. Tys beja Baltinovā. Tur kolpova pristers Svilāns, kuru pōrcēle iz Baltinovu nu myusu Aizkalnis draudzis. Jis beja draudzeigs ar aizkalņišim, i mes brauceim cīmūs apsavērt, kai pristeram klōjōs jaunajā vītā. Pristers zynova, ka es vuicūs muzykys skolā, jis mani aizveda iz bazneicu, lai paspieleju iz iergelem. Kai šudīņ atcerūs – pristers īslēdze iergelis. Jōs beja tik boltys, tik skaistys. Pristers saslēdze registrus i saceja: «Nu, raugi kū nabejs.» Iz klavīrem beju spielejuse Dīva dzismis, bet iz iergelem – nā. Tei iergeļu skaņa beja fascinejūša.

Tod beja skolys laiks, pusaudžu godi, bet bez iergelem. Pīnōce 1985. gods, i es sōku spēlēt iergelis Jasmuižys bazneicā. Nōkamajā godā munom iergeļņeicys gaitom byus jau 40 godu.

Ti beja naapzynōti sapni, bet sapni pī-sapylda.

Bet vālōk tu klivi par Preiļu iergeļņeicu...

– ... Preiļūs kolpova iergeļņiks Jōņs Teilāns, jis kaidu reizi pīzvaneja i saceja: «Voi tu vari atīt paleigā dzidōtōjim?» Pīzvona ūtrū reizi, trešū. Sōkumā taida kai īmōniešona. Padzīdom, padzīdom, tod jis soka – pajem i nūspielej šytū dzismi. I tai pamozom es pīsādu pi iergelem pavysam. Preiļu draudzē asu jau pīci – seši godi, a kas tūs godus var saskaiteit. Maņ godus skaiteit napateik, pateik īt bazneicā, pateik spēlēt iergelis i dzidōt. Tys vyss Dīva gūdam.

Tu ikdīnā esi skolōtōja Preiļu Muzykys i mōkslys skolā, tu zini, kas ir klavīris, bet bazneicā – kas ir iergelis. Pastōsti laseitōjam, kas ir iergelis tev.

– Pierstim teiri tehniski spēlēt taustēņus i vīglai i iz klavīrem, i iz iergelem, bet tei skaņa, skaņys niansis ir cytys. Iergelis ir vasals orkestris munim pierstim i munom kōjom. Ir iergeļņiki, kuri spielej iergelis tikai bazneicys vajadzeibom, i ir iergeļņiki, kuri koncertej. Maņ pateik spēlēt instrumentalus skaņdorbus iergelem pyrms i piec Svātōs Misis, bet Svātājā Misē jōsekoj liturģejis praseibom. Tys ir emocionals pacālums, pōrdzeivōjums. Spielejūt iergelis, likās, ka tu esi pasacieļs pusūtra metra viers zemis. Taidis pōrlaimeigis bezsvora stōvūklis. Deļ taidim breižim i vārts dzeivōt i dareit. Tei ir Dīva klōtbyutne, kas ir na tikai bazneicys kolpōjumā, bet ari ikdīnā, asūt dōržā voi ceļā. Paļdis Dīvam, ka Jis cylvākam ir devys ļūti daudz, cylvākam tikai jōmōk pasateikt.

Repertuars, kas ir liturģiskais, ir naimaineigs, bet voi šudīņ komponisti roksta dīvkolpōjuma jeb liturģiskūs skaņdorbus?

– Ir komponisti, kuri taidus liturģiskūs skaņdorbus iergelem roksta. Es pīsaturu pi klasiskajom vierteibom. Mes varam spēlēt ari klasiku – fūgys voi prelūdejis, pīmāram, Bahu, Hendeli, Pahebelu... Jūs nivīns bazneicā nav aizlīdzs. Nūts ir pīejamys breivai internetā, jū jau ir pagōjys jū autorīseibu laiks. Vajag laiku atrast tūs skaņdorbus pasavuiceit. Kotru skaņdorbu, ja ari tu tū zini i spēlej vairōkus godus, jōprūt nūspēlēt ar pyrmatnejū skaniejumu i sajiutu. I, lai nabyutu garlaiceigi cytim i pošam, jōmeklej jauns repertuars, kū atskaņōt pyrms voi piec Svātōs Misis. Sa-traukums ir pyrms kotrys Svātōs Misis. Ļūti emocionalu i bieru dīvkolpōjumi. Pīdereigī prosa paspēlēt iergelis veļ pyrms dīvkolpōjuma; ja jōspielej Preiļu muižys kapelā voi kapličā (leidza nasu sintezatoru), tod tys ir veļ grytōk. Pi nōvis pīrast navar.

Pijemu, ka iergeļņikam ir izaicynōjums panōkt kūristu i iergeļu kūpskaņu.

– Pīrcōjūs, ja kūristi pazeist nūts, vīna daļa kūristu ir bez muzykalōs izgleiteibys, tūmār jī nōk i dzīd Dīva gūdam. Pyrms bazneicys svātķim dzīžom mieginōjumūs, tod dzīžom Svātājā Misē, i tai rūnās kūpskaņa. Ni kūristim, ni iergeļņikam nav vīgli, maņ jōdūmoj, kai skanēs kūrs, kuram bolsam jōpaleidz, taipat jōdūmoj, kas nūteik ar iergeļu skaņu, kod i kaidi registri jōizavielej. Zīmysvātķu, Leldīņu, tagad i Vosorsvātķu dīvkolpōjumi ir gari, pīsōty-nōti ar muzykalū pavadejumu. Bet īt ir ari ļūti skaneigi i skaisti. Paļdis vysim kūristim, kuri īt i dzīd kotru svātdīni voi pa le-lōķim svātķim, bet mes gaidom jaunus kūristus. Nōcit dzīdōt pi Preiļu iergelem!

Ja cylvāks prūt spēlēt klavīris, jam nav gryutai īsavuiceit spēlēt iergelis...

– ...gryutai nav. Pie iergelem jōpōrvolda registri, jōsaprūt, kas zam kotra registra ir i kū jī kūpā dūd. Iz klavīrem nūts ir divōs linejkūpōs, bet iz iergelem veļ ir trešō, i tod iergeļņikam divys acs jōlaiž pa trejom nūšu ryndom. Jōbyut zynōšonom, prasmem, koordinacejai, reakcejai, kusteigom rūkom, taipat ar kōjom jōpōrznyna pedāļi – spielejūt strōdoj vyss kermiņs, loba vyn-grošona – gon fiziska, gon gareiga.

Na vysōs bazneicōs iergelis skaņ labi, ticeigī vōc zīdōjumus, lai atjaunōtu tōs, dažreiz uzstōda digitalōs iergelis...

– Bazneicā jōbyut iergelem, i piec īspie-jis mehaniskajom, navys digitalajom. Kū spēlēs tod, ja vīnā dīnā beigsīs elektrība? Iergelis ir dzeivs instruments – kaidu reizi cylvāki soka – šudīņ iergelis skanēja tik dī-veigai, tik skaneigai, a cytu reizi – slēdz reg-istrus kaidus gribi – jōs nadūd tū skanie-jumu, kū esi īceriejs. Iergeļu uzturiešona ir dōrgs priks, bet cīši vajadzeigs, lai instru-ments naaizīt būjā. Iergelis var kolpōt ilgus godus, jōs vajag regulari apsekōt, skaņōt, remontēt... Godskōrtu mainis tūmār ītekmej instrumenta veseleibu, pīmāram, gais navar byut pōrlīku sauss voi mytrys.

Spēlēt iergelis – tys ir dorbs voi aicynōjums?

– Tys ir vyss kūpā, i iergeļņika dorbu bez aicynōjuma navarātu dareit. Kai kotram dorbam – jōpūt ar atvārtu sirdi i prōtu.

Cik daudz i cik bīzi iergeļņikam vajag apmeklēt kursus, seminarus?

– Jōsavuica bīzi i daudz – vysu myužu. Kod sōku spēlēt Jōsmuižā, pa lelim svāt-ķim atbrauce iergeļņiks nu Reigys – Stanislavs Andžāns. Es jam praseju – kai itū vysu liturģeju i dzīdōjumu kōrteibu var pa-turēt prōtā i zynōt? Jis maņ atbīldēja – Rū-mys pāvests mož vysa nazyna, a tu iz reizis

gribi vysu zynōt! Jōsavuica! Iergeļņikam, taipat kai skolōtōjam, kursi, seminaru īvuica kū jaunu i paleidz atkōrtōt jau zynomū. Ļūti svieteigai ir vysim iergeļņikim sa-braukt kūpā, pasaklauseit, kū runoj prīsteri, komponisti, cyti iergeļņiki. Maņ patyka ier-geļņiku kursi, kas nūtyka Reigys Gareigajā seminarā. Beja atbraucs profesors Karls Prasls nu Grācys Mōkslu universitatis i Rū-mys Pontifikalō instituta Musica Sacra, kurš runova par gregōriskajim dzīdōjumim i lyugšonu izaceļšonys viesturi. Ar sovom zynōšonom dalejōs profesors Guntars Prā-nis, jis profesionali pōrvolda gregoriskūs dzīdōjumus i bazneicys liturģiskū muzyku. Jauki ari kursi i rekolekcejis, kas nūteik Aglyunys bazilikā. Iergeļņiki gon sajem jaunōkūs nūšu materialus, gon pasadola ar pīredzi. Mēs kūpā svynam Svātū Misi, kūpā lyudzam Dīvu, kūpā muzicejam i dzī-žam. Tei ir jauka tikšonōs, bogōta ar kaut kū jaunu, veļ nabejušu.

Es dūmoju, ka iergeļņiks ir Dīva dōvona bazneicai...

– Beibelē trešajā – caturtajā loppusē raksteits, ka vīns nu pyrmajim omotim, kuru Dīvs ir radejs, ir muzykanta omots. Kotram cylvākam ir kaida dōvona, kaidis talants nu Dīva. I muziciešona ari ir dō-vona. Kotrā bazneicā jōbyut iergeļņikam i kūram – tys vīnoj ticeibā. Lela nūzeime itamā ir draudzis salīdiešonai. Maņ svātdī-nēs ir reita kofeja, reita skriejīns pa sātys dor-bim i tod jau braucu iz bazneicu spēlēt iergelis. Pyrmō Svātō Mise ir jau plkst. 9.00, tod moza atelpa (kopeja i kūceņa te-pat kafejneicā pi bazneicys), i sōkās ūtrais dīvkolpōjums. Sātā asu piecūspūdīnē, tod jau vajag otkon apskrīt sātys dorbus, jōsa-gotovoj skolys stundem. I svātdīne ir golā, nagaidūt atīt pyrmūdīne i jauna dorba ne-deļa. Ir jau tai, ka bazneicys svātķi īkreit pa nedelis vydu, i, ja maņ skolā nav stuņžu, otkon asu bazneicā pi iergelem.

Bet voi nav tai, ka sadarbeibā ar Dīvu var paspēt vysu?

– Paļdis Dīvam, vyss ir padareits, vyss ir pīpīldeits ar dorbu. Agrōk skrieju drei-žōk, bet tagad vysu dorbi dorōs drupeit lā-nōk, i vīnolga vyss nūteik laikā.

«Kas ir vajadzeigs (raksturā, gribiešonā), lai kliutu par iergeļņiku?»

– Iergeļņika dorbs i kolpōšona prosa daudz laika, lelu paci-teibu, pazemeibu i atbīldeibu. Mes jau runovom, ka iergeļņi-kam svātdīnis paīt bazneicā. Iergeļņika kolpōšonai ir jōpa-kōrtōj sova dzeive. ▣

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». «Par projekta raksta «Ilze Valaine jau bierneībā sapņova par iergelem» saturu atbild SIA «Vietējā»».

MAF
Mediju atbalsta fonds